

heemse voorkoms en persoonlikheid 'n populêre appél op vele lesers te maak. Af te lees uit sy reisverslae, is hy skynbaar 'n lid van daardie passievolle spesie waaroor daar in Jack Kerouac se *On the Road* (by benadering) geskryf word: "they burn burn burn like yellow roman candles and when the blue centre-light pops, everybody in the crowd says 'Aaawww'." En daarvoor kan 'n mens hom al baie ander dinge vergewe.

Erika Lemmer

Universiteit van Suid-Afrika, Pretoria

Van spoke gepraat.

Charles Fryer (samesteller). Kaapstad: Tafelberg. 2006. 336 pp. ISBN: 0-624-04390-9.

Van spoke gepraat bevat 34 verhale uit die pen van Afrikaanse skrywers (sowel van gevestigde outeurs en minder bekendes), met hier en daar 'n vertaling uit Frans en Nederlands. Saamgestelde bundels oor spoke en die onnatuurlike het in die Afrikaanse letterkunde 'n vaste plek. Dié genre maak reeds vroeg sy verskyning in die werk van C. J. Langenhoven en Eugène N. Marais en is, tot op hede opgevolg deur 'n aansienlike aantal spanningsrillers en gruwelromans van veral François Bloemhof. Spookstories blyk dus om 'n gewilde stylsoort onder Afrikaanse lesers te wees.

Hier kan tereg 'n vraag gestel word oor die redes hiervoor. Enkele van hulle is miskien vanselfsprekend maar nogtans noemenswaardig. Eerstens bied spookverhale ontvlugting, net soos die groot aanbod liefdesverhale, speurverhale en misdaadromans wat die Afrikaanse literatuur kenmerk. Hulle fokus dus meer op die populêre as 'n suiwer literêre gehoor. Tweedens kan hulle as 'n bevestigingsstrategie van uitgewers beskou word wat kortverhale onder tematiese noemers publiseer: erotiese verhale, kosverhale, reis-

verhale, verhale oor die liefde, verhale oor die sewe doodsondes, verhale deur mans oor die liefde, streeksverhale, verhale oor menslike drifte. In hierdie geval word daar meer aan die behoeftes van 'n tanende Afrikaanse lesersmark as aan literêre kwaliteit gedink. Daarom is dit uiters moeilik om *Van spoke gepraat* krities te beoordeel. 'n Mens kan egter nie sonder meer sê, soos baie resensente beweër het, dat hierdie verhale ons behoorlik hoendervleis gee en dat ons saam met die protagoniste lam van skrik op die grond neersak nie. Daar is, soos in elke saamgestelde bundel, baie swak tekste, maar daar is ook tekste wat 'n kieskeurige leser se aandag sal trek. Die voorkeure van my literêre smaak wil ek hier egter onbesproke laat en liewers fokus op 'n vraag wat vir my belangriker lyk: hoekom skryf ons eintlik spookverhale? Wat is die betekenis van die bonatuurlike in ons narratiewe?

Op die saamgestelde lys van "rillers, grillers en ander bangmaakboeke" op die *Storiewerf* webtuiste (www.storiewerf.co.za) val dit my op dat net sewe van drie-en-sestig genoemde boeke vóór 1990 gepubliseer is. Toeval? Dis moontlik. Miskien is hierdie lys ook alles behalwe volledig. Maar terselfdertyd is 'n ander oplossing denkbaar. Spookverhale kan beskou word as 'n studie van 'n "hermeneutiek van die oorgang" – hulle verklaar die manier hoe ons reparasiegeheue te werk gaan indien hy onaangename, selfs traumatiese herinneringe en ervarings moet verwerk, terwyl ons, as subjekte, ons in verskeie oorgangstydperke bevind. Die term "reparasiegeheue" is veranker in die psigoanalitiese teorie van Melanie Klein; die reparasie is 'n reaksie op ons skuldgevoelens en die reparasiedrif kan beskou word as een van die mees elementêre verdedigingsmeganismes. Dis die noodsaak om ons met onself te versoen, om die ewewig van die subjek te bereik. Dalk is hierdie interpretasie ietwat te verre gaande met betrekking tot die Suid-Afrikaanse realiteit van die jare ne-

gentig. Tog wil ek bly beweer dat spookverhale die liminaliteit van menslike ondervindings goed kan uitdruk – iets waarin gewone narratiewe soms tekortskiet.

'n Goeie voorbeeld uit die bundel is die verhaal “16 Desember 1945 – Amsterdam” van Pieter Stoffberg. Ek gaan nie in op die literêre kwaliteit van die betrokke verhaal nie. Wat my interesseer is mense (ook as dit net mense van papier is) wat aan die moeilikste vereistes probeer voldoen, wat aan egte liminale ervarings blootgestel word – soos gevangenes en toesighouers in konsentrasiekampe en goelags. Hul oorgang van “mens-wees” na “monster-word”. Stoffberg vertel 'n storie van Geerhardt van der Lende – 'n Nederlandse oorlogsmisdadiger wat as tolk in Dachau vir Duitsers gewerk het. Hy vaar op 'n skip na New York om daar sy nuwe lewe te begin, maar word aan boord deur 'n groep voormalige konsentrasiekampgevangenes herken en voor 'n skynkrygshof gestel. Voor 'n gewiste dood word hy deur 'n gees van sy oorlede vriend gered. Dit is Jozua van der Licht – 'n Jood wat in Dachau voor Geerhardt se oë doodgeskiet is. Jozua neem die hele skuld op hom en verleen aan Geerhardt sy eie identiteit. Die storie word in die vorm van 'n dagboek voorgestel. Die eerste inskrywing is op 17 Desember 1945, die eerste dag aan boord van die skip Maria Voortriek, die laaste op 12 Januarie 1946, toe die protagonis in New York aankom. Die titel van die verhaal “16 Desember 1945” dui dus op 'n tyd wat die verteltyd voorafgaan – 'n moeilike ervaring wat liewers nie neergeskryf wil word nie: “Het nie gister tyd gehad om enige inskrywing te maak nie. Wat 'n dag! Nie een wat ek ooit oor wil hê nie”.

Ons kom nie direk te wete wat die protagonis in die oorlogstyd deurgemaak het nie. Maar die spookverhaal, die nagmerrie wat hy tydens sy skeepvaart neerskryf, kan volgens my as 'n “eksistensiële spoor” van sy eie *transhumansie*, verandering van “mens-wees”

na “nie-meer-mens-wees” gelees word. Die term is 'n neologisme wat deur Dante Alighieri in *Divina Comedia* ingelei is: *Transhumana significar per verba non siporia; però l'esempio basti a cui esperienza grazia serba* [in Engelse vertaling: “The passing beyond humanity may not be set forth in words: therefore, let the example suffice any for whom grace reserves that experience”, Paradiso I]. In my interpretasie wil ek ook beroep doen op terme “eksistensiële spoor” en “bewys van ervaring” wat dikwels in die moderne geskiedskrywing na vore kom. Met “eksistensiële spoor” word korte, anekdotiese verhale bedoel wat in hul inhoud op spookverhale en *gothic novels* lyk. Herinneringe wat as “bewys van ervaring” beskryf kan word, het 'n meer dokumentêre vorm; hulle is meer tegniese, wetenskaplik, objektief soos die dagboek wat deur die protagonis vir drie jaar lank gehou word.

In die verhaal van Stoffberg word die reparasiegeheue van die protagonis in 'n liminale situasie geaktiveer. Hy bevind hom op 'n skip wat hom uit 'n nie-menslike tydperk van sy lewe na 'n nuwe lewe sal bring. “Almal is opgewonde; die verlede is vir goed afgeskud.” In die openingsparagraaf toon hy aan dat oorlog van elke mens eis om *transhumansie* te ondergaan, om van “mens-wees” na “nie-meer-mens-wees” te verander:

Daar is net een manier om in 'n oorlog te kan funksioneer, ek bedoel nou regtig effektief soldaat wees, en dit is om in 'n stadium in jou gemoed jou lewe af te lê. Daar is nie 'n ander manier nie. Hoe anders kan jy op die vyand afstom terwyl anders soos vlieg om jou uitmekaargeskiet word? Dit is net moontlik as jy reeds vrede gemaak het om te sterf; net dan kan jy aangaan. [...] Vreemd hoe waardes, of 'n mens se persepsie van waardes, verander nou dat die oorlog amptelik verby is.

Na hierdie *transhumansie* – sy werk as tolk in 'n konsentrasiekamp – moet sy geheue weer herstel word. Dit gebeur in die verhaal op 'n

interessante manier. Geerhardt word voor die krygshof gevoer en van hoogverraad beskuldig. Maar toe verskyn sy (met Geerhardt se medepligtigheid) vermoorde Joodse vriend, verklaar homself as skuldig en verleen aan die protagonis sy eie identiteit – die identiteit van die onskuldige waarmee Geerhardt die Nuwe Wêreld ingaan. Hier word die ambivalente natuur van die mens herken: die slagoffer word die dader, iedereen kan in feite dader word. Die krygshof is 'n ritueel van die oorgang.

Die spookverhaal, hierdie “eksistensiële spoor” is 'n dialoog van die protagonis met homself, dis sy eie manier om te herstel na herinneringe “wat aanhoudend na hom terugkom, wat by hom spook [my onderskeiding – P.Z.]”. Wat hy “in die kamp moes doen, was, God weet, nie maklik nie [...]”. Traumatiese stories vorm 'n daadwerklike uitdaging vir die negentiende-eeuse realistiese styl wat vir sulke ervarings te beperkend is. Elke poging om traumas uit te beeld, manifesteer die onmag van die literêre voorstellingsvermoë. Dan moet die grens van die realistiese oorskry word. Want die onmenslike kan die beste deur die spookverhale verwoord word.

Pawel Zajac

Adam Mickiewicz-Universiteit,
Poznan, Pole;
Universiteit Pretoria, Pretoria

A Century is a Short Time. New Perspectives on the Anglo-Boer War.

Ina Snyman, Ian Liebenberg, Gert van der Westhuizen and Mariaan Roos (eds.).
Pretoria: Centre for International Political Studies (University of Pretoria). 2005.
507 pp. ISBN: 0-620-35311-2.

The analysis of wars is a classic subject matter in the history of western historiography (it is

enough to mention Tychydides' s book on the war in 5 BC between the Greeks and Persians). The topic always attracts attention and renovates itself. The purpose of this captivating book, *A Century is a Short Time*, is to offer new perspectives on the Anglo-Boer War, one of the best studied wars in contemporary historiography. Indeed here the reader will encounter fresh views and new approaches to the topic – even in the light of the already inexhaustible quantity of books and articles on the war. In this case we have a book that is not written only by historians but also by specialists from disciplines like literature, medicine, philosophy, political science and sociology.

In the title of the book and in its brief introduction the editors choose to denominate the war as the “Anglo-Boer War” and not the “South African War” (as the historian Jabulani Maphalala explains: “There was no South Africa during the hostilities of the Anglo-Boer War” – 183). It is obvious that the question of denomination is neither a small matter nor useless. It deserves to be pointed out since the naming of the war is still a matter in dispute. In every article or book written about the Anglo-Boer War authors explain or defend their particular choice of denomination.

The twenty texts are grouped around core topics. I would group the first five articles together. They are dedicated to the philosophy of the war (Mogobe Ramose), the analysis of certain Afrikaner personalities (Charl-Pierre Naudé), the study of the Afrikaans novel *Op soek na generaal Mannetjies Mentz* (Petrus of Kock), the comparison of the guerrillas campaigns of the Boer Republics and of Umkhonto we Sizwe (Rocky Williams) and a study on the figure of Jan Smuts (Ian Liebenberg). These articles are located at a space between philosophy and history. They emphasize the rebelliousness of the Afrikaner or explore the establishment of new Afrikaner identities, different from that constructed by the apartheid ideologists. In diverse cases, for instance